

51

III f. 37

TISZTA

ERKÖLCSTUDOMÁNY.

IRTA

CSECSI IMRE

(Orv. dr. és prof.)

Harmadik kiadás.

HAJDUBÖSZÖRMÉNY
VÁROS
RENDŐRI HIVATALA

DEBRECZENBEN,
TELEGDI K. LAJOSNÁL.

1854.

932829

Engedjétek hogy a' kis gyermekek jöjenek én hoz-
zám, és őket meg ne tiltsátok.

Krisztus.

Bevezetés.

Az embert e' földön élő állatoktól a' gondolkodó lélek különbözteti meg. Más állatok csak a' természeti ösztön' indítására cselekesznek mindent, 's az ő cselekedeteiknek legfőbb célja, hogy magokat és maradékaikat fentartsák; arról pedig, hogy a' világ, mellyben ők is laknak, hol vette magát, vagy ők magok miből lettek, 's mivé lesznek, — nem is gondolkodnak, nincs is tehetségök, hogy gondolkodjanak. Ez a' természeti ösztön tanítja péld. a' méheket, hangyákat, madarakat 'stb. eleséggyűjtésre, fészekcsinálásra, 's különösen a' madarak közül néme-lyeket a' költözésre.

Megvan ugyan ezen természeti ösztön az emberben is, de sokkal kisebb mértékben, mint más állatokban. Azonban ezen fogyatkozás' kipótlására egy sokkal felségesebb ajándékkal

ruházta fel a' természet az embert, nevezetesen a' gondolkodás, vagy okoskodás' tehetségével, vagy okosságal. Ugyanis mihelyt a' figyelmezni szerető ember valamit lát, akaratja ellen is mindjárt ezen kérdés ötlük eszébe: „mi az a' mi előttem van; — hol vette az magát; — mirevaló az, vagy mi lesz abból?“ — Az ilyen kérdések' feltevése és megfejtése mutat okosságra, melly név épen onnan vette eredetét, mivel általa a' dolgoknak okait akarjuk kitapogatni. És mivel a' földön csak egyetlenegy állat sincs az emberen kívül, melly a' dolgoknak okai felett szeretne vizsgáldni: helyesen mondhatjuk, hogy az okosság különbözteti meg az embert minden más állatoktól, vagy hogy az ember okos állat, a' többi állatok pedig oktalánok.

Ha már a' gondolkodni szerető okos ember a' dolgok' okait kívánja megtudni: számtalan nevezetes dolgokat talál, mellyek felett okoskodhatik. Így péld. szép tudni, mi annak oka, hogy a' nap feljön és lemegyen; miért váltják fel egymást tél, tavasz, nyár, és ősz; — honnan van az eső, égháború, szél, zivatar, hó, stb. Mind ezen kérdések felett okoskodtak már az emberek, és a' mit okosságaik által feltaláltak, azt tudomány formában előadták, hogy má-

sok is tanulhassanak belőle, 's nevezték Természettudománynak.

De az említett kérdések' megfejtése nem elmulhatlanul szükséges minden embernek. Vannak pedig olyan dolgok, mellyeknek tudása nélkül egy ember sem lehet el, mivel azoktól függ erkölcsi jósága, és így egész életének csendessége és boldogsága. Például azt csak tudja a' legtudatlanabb ember is, hogy akar meddig él, egyszer csakugyan meg kell halnia. Ha pedig ezt tudja, lehetetlen hogy azt is ne kívánná tudni, vajjon mi lesz ő belőle, ha meghal; egészen porrá lesz-e, vagy talán az a' része, melly testében gondolkodott, okoskodott, a' halál után is megmarad; vajjon nem lesz-e a' halál után valami következése annak, a' mint életében viselte magát, jól vagy rosszul; általában kinek akaratjából van, hogy az emberek egy darab ideig éljenek, azután pedig meghaljanak; kitől függ minden ezen a' földön, ezen az egész világon, 'stb. Azt a' tudományt, melly ezekről az igen nevezetes kérdésekről tanít, nevezhetni *Erkölcstudománynak*, azért mert e' tudomány különösen jókká teszi az emberek' erkölceit.

Rendbe szedvén tehát azon tárgyakat, mellyeket ki kell fejtegetni az *Erkölcstudo-*

mánynak, ha ugyan az józan meggyőződést akar bennünk ébreszteni, látnivaló miképen az

- 1) Megismerteti velünk azt a' hatalmas valóságot, kitől vette lételét az egész világ, és a' ki tart és igazgat mindeneket.
 - 2) Megtanít bennünket kötelességeinkre, melyeket kell teljesítenünk, ha jó emberek akarunk lenni.
 - 3) Tanít a' halálról, és a' halál utáni állapotról.
-

E L S Ö R É S Z.

I s t e n r ő l.

Isten' léte.

Ha a' bennünket környező természetben széljel nézünk: látjuk, hogy itt semmi sem lesz magától, hanem mindennek bizonyos oka van. Így péld. az eső nem esik, ha felleg nincs; felleg nem lehet ha csak a' földön levő víz, a' tenger, 'stb. pára formában a' levegőbe nem emelkedik. Az esőnek tehát oka a' földön levő víz. De kérdés, hát ez a' víz hol vette magát? A' növények gyökerekről és magvakról teremnek; az állatok egymástól származnak: így hát egyik növény és állat, oka a' másik' lételének. De hát az első növény és állat hol vette magát? Így ha minden világi dolgoknak okait felkeresgetjük, végre mindig erre a' kérdésre megyünk: mi a' legelső oka minden dolgok' lételének? És épen ezt a' legelső okát a' világnak, a' kitől vette lételét az egész világ, nevezzük Istennek. Ezt más

szókkal így mondjuk ki: Isten teremtette a világot.

Isten' tökéletességei.

Ha Isten a világ lételének oka: látnivaló, hogy ő elébb megvolt mint a' világ. Mert hiszen a' világot ő teremtette, vagy ő adott kezdetet mindennek a' mi van.

Isten tehát öröktől fogva való, azaz soha sem kezdett lenni, hanem mindig megvolt, a' világ pedig nem volt mindig, hanem egyszer származott Isten' hatalma által. — Míg a' világ nem volt, addig semmi sem volt, csak az Isten. Isten semmiből teremtette a' világot.

A' minnek kezdete van, annak végének is kell lenni. A növények elhervadnak, az állatok meghalnak, az egész világ elmúlik. Mert a' mi mástól vette lételét, annak nincs annyi ereje, hogy örökre megmaradjon. De Isten senkitől sem vette lételét; azért valamint soha sem kezdett lenni, úgy vége sem lesz, vagy el sem múlik soha. — Isten örökkévaló.

Már csak ezekből látnivaló, hogy Isten egészen különböző természetű a' világtól. Nem is lehet hogy a' teremtő olyan legyen, mint az a' mit teremtett. Minthogy tehát

a' világ testi dolgokat foglal magában, vagy más szókkal a' világ egy nagy test: Isten nem lehet test, hanem neki szükségesképen erőnek vagy léleknek kell lennie.

Továbbá, mivel a' világ foglalja magában mind azt a' mi van, és így minden valóságok' lételének fő oka az Isten: látnivaló, hogy Istennek végetlen erejének, hatalmának kell lenni. Valamint tehát kezdetben mindennek ő adott létet: úgy most is minden egyedül az ő akaratjából történik. Kinek is volna ő rajta kívül hatalma a' világon? Csak ő egyedül mindenható.

Ugyan ebből következik az is, hogy Isten nem szünt meg munkálkodni, miután a' világot teremtette, hanem szüntelen munkálkodik ma is. Nevezetesen hatalma által gondját viseli minden teremtséinek. A' földet péld. úgy rendelte, az idő járását úgy vezérli, hogy itt minden ember megtalálja a' maga eleségét. stb. És ebben áll az Isteni gondviselés, vagy a' világ' igazgatása, melyre a' végetlen hatalom mellett végetlen bölcsesség, és jószág is kívántatik.

De ha a' jó's bölcs Isten igazgatja e' világot, és ha ezen minden az ő akaratjából történik: bizonyosan tud is az Isten mindent, a' mi a' világon történik. Tudja tehát az elmúltakat,

jelenvalókat, jövendőket, tudja az embernek legtitkosabb cselekedetét, indulatit, kívánságát, szándékát, szükségét, 'stb. Ezért mondjuk hogy Isten m i n d e n t u d ó.

Minhogy, végezetre, a' jó Isten azért teremtett mindent, hogy ártatlanúl örüljön lételemnek; — a' bűn pedig, vagy erkölcsi roszt, megzavarja az élet' boldogságát: látnivaló, hogy Isten a bűnben nem gyönyörködhetik. Isten szent, és a' szentséget, vagy erkölcsi jóságot kedveli az emberekben is. Azért, hogy az emberek elvonattassanak a' röstől vagy büntől, és a' szentségnek álhatatos követésére felindittassanak: adott az emberi szívbe egy kibeszélhetetlen érzést, melly azt cselekszi, hogy a' kik készakarva rosztat cselekedtek, ha szinte senki nem tudja is tetteiket, még is szüntelen rettegjenek, lelkökben nyughatatlankodjanak, se ébren se álmokban enyhülést ne találjanak, sőt magok magukat utálják mind addig, míg az elkövetett rosztat jóvá nem tehetik.

A' kik pedig szentül ártatlanúl élnek, és a' jót nem csak nyelvükön hordozzák, hanem szívökben viselik: úgy rendelte Isten, hogy azoknak lelkét valamelly felséges érzés borítsa el, mellynek következése: megelégedés, öröm, boldogság. A' kiben ez a' kellemes érzés meg-

van, az olyan ember szüntelen vidám, még a szenvedések közt sem csügged el, ábrázolja, 's egész magaviselete nyájas, szelid, szeretetre méltó, 'stb. úgy hogy a' figyelmes ember csak külső magaviseletéből is megtudja itélni, ki jó, ki rossz lelkében. Ezekben az érzésekben áll a' lelki ismeret, melly a' rosszakat mardossa, a' jókat pedig boldogokká teszi. És mivel a' lelkiismeret' mardosása vagy jutalma soha el nem marad, 's azonban Isten' rendeléséből van: helyesen mondhatjuk, hogy az Isten a' rosszat büntetés, a' jót pedig jutalom nélkül soha nem hagyja, nem is hagyhatja. Ebben áll az Isten' igazsága.

Mindezeket öszszevéve, a' ki Istent helyesen akarja képzelni, annak tudni kell, hogy ő egy lelki fő valóság, a' ki öröktől fogva- 's örökkévaló, mindenható, mindentudó, bölts, jó, szent, igaz, 'stb. Ezek az Isten' tökéleteségei, mellyeknek ismeretére a' józanokosság vezérel bennünket, a' világi dolgok és történetek' figyelmes vizsgálása által. Így ismerjük meg minden erőnek természetét annak munkáiból, 's igaz a' mit szoktak mondani, hogy a' mellyek Istenben láthatatlanok, péld. végetlen bölcsesége, jósága 'stb. azok a' teremtett dolgokból megláttatván megértelnek.

MÁSODIK RÉSZ.

Kötellességeinkről.

ELSŐ SZAKASZ.

Isten iránti kötelelességeink.

Isten nekünk atyánk.

A' világon minden a' jó Isten' hatalma és akaratja által van. Ő adta hát nekünk is az életet, azaz ő teremtett bennünket; ő viseli gondunkat is, azaz minden a' mi rajtunk történik, az ő akaratjából származik.

Márcsak maga az élet nagy jótétemény, a' honnan még a' legszerencsétlenebb ember is ragaszkodik az élethez. Számtalan örömet adott Isten az élet mellé, mellyek miatt könnyen elfelejtjük a' néha néha előforduló kedvetlenségeket. Ezért lehet hasonlítani az életet egy szép mezőn való utazáshoz, mellyen tövis is van u-

gyan, de sokkal több a virág, és a mély felett néha borúlt ugyan az ég, de sokkal többször süt a nap' jóltevő melege.

De mennyivel szebbé teszi ezt a' mi földi utazásunkat, az életet, annak bizonyos tudása, hogy itt sem öröm, sem szomorúság, vaktában ránk nem jöhet, hanem mindent a' jó és bölcs Isten bocsát ránk? A' ki ezt tudja, az olyan ember csendes lélekkel viseli a' szenvedéseket is; mert meg van győződve a' felől, hogy Isten semmit ok nélkül nem csinál, mert bölcs, — és mindent az ő teremtéseinek javára igazgat, mert jó. A' jövődre nézve is pedig nem nyughatatlankodik, hanem bizza magát egészen és egyenesen erre a' bölcs és jó Istenre. Így bizza magát a' jó gyermek szülőire, a kiktől vett, és vár minden jót, a' nélkül hogy azt érdemlené; 's ilyen szeretettel viselik a' jó szülők gondját gyermekeiknek. Azért méltán mondhatjuk, hogy Isten nekünk A t y á n k, és mi gyermekei vagyunk.

Háladatosság.

Már ha mi a' földön akárkitől az emberek közül valami jót vettünk el: a' természet maga indít bennünket, hogy azzal az emberrel mi is jóltegyünk, mihelyt abban módot találunk. A' ki

így cselekszik, azt nevezzük hálládatos embernek. A' hálládatosság tehát természeti kötelessége minden embernek, és a' ki nem hálládatos, az alábbvaló az oktalan állatoknál. Mert vannak példák, hogy az oktalan állatok jóltevőik iránt nagy hálládatosságot mutatnak. Így péld. a' kutya örzi és oltalmazza gazdáját, a' ki őt tartja; — Androklest megtartotta az oroszlán 'stb. — Ha tehát csak az emberek iránt is hálládatosok tartozunk lenni, a' kiktől pedig csak kevés jót vehetünk: mennyivel inkább Isten iránt, kítől van mindenünk?

Szeressed az Istent.

De hogy mutassuk ki Isten iránti hálládatosságunkat? Mi emberek jót ő vele nem tehetünk, mert ő a' mi segítségünkre soha nem szorúl. — Cselekedjük azt az egyet, mit a' jó gyermekek cselekesznek szülőikkel, — hiszen úgy is atyánk nekünk az Isten. Szeressük azért őt olyan tiszta szívvel, olyan forró szeretettel, mint a' jó gyermekek szeretik szülőiket. Ez a legfőbb parancsolat: Szeressed az Istent teljes szívedből, teljes elmédből, és minden erődből! — Az a' hálládatos ember Isten iránt, a' ki őt szereti.

Munkás szeretet.

Nem elég azonban csak szóval mondanunk, hogy Istent szeretjük, hanem cselekedettel is ki kell azt jelentenünk. Az olyan gyermek, a' ki szülőit szereti, bizonyosan mindig azt csinálja, mit azok akarnak, eltávoztat pedig mindent, valami azoknak akaratjával ellenkezik. Cselekedjük azért mi is mindég mennyei atyánk' akaratját, hogy szeretetünk m u n k á s legyen.

Isten' akaratja.

De ki tanít meg minket arra, mit akar Isten? — Megtanít a' józan okosság így: A' világi dolgokból és történetekből látom, hogy Isten jó; jó Isten rosztat nem akarhat: cselekedjem azért jót, ez az Isten' akaratja. —

Hogy pedig, továbbá, azon fel ne akadjon az ember, vajjon mi hát már igazán jó, mit Isten akar; — sőt hogy a' meg nem romlott természetű ember minden nagy okoskodás nélkül önkényt is cselekedhesse a' jót: ezért adta Isten az emberi szívbe a' lelkiismeret' érzését, melly minden embernek, tudtára adja, mit cselekedjék, 's mit távoztasson. Így tehát, ha a'

lelkiismeret' szavára hallgatunk: az megmondja mindig hiba nélkül, mi a' jó. Vagy más szókkal: lelkiismeret által jelenti ki Isten akaratját minden embernek; így jelentette azt ki azon erkölcsstanítóknak is, kik a' népet időre javítani törekedtek.

Isteni tisztelet.

Igy tehát minden kötellességünk Isten iránt ide megy ki: Légy jó! — ez az Isten akaratja. Millyen felséges köteleesség, — millyen szép rendeltetése az embernek! Ő mikor Isten' akaratját cselekszi, akkor magának használ legtöbbet, mert az által jóvá, megelégedetté, boldoggá lesz.

Azért ne mulasztunk el soha csak egy alkalmat is a' jóra; Istennek pedig, ki illy szép köteleességet szabott elönkbe, imádságunkban adjunk hálát atyai jóságaért; viszont kérjük őt gyermeki bizalommal, hogy ezután is, valamint testünknek gondját viseli, úgy viselje gondját lelkünknek is; azaz, adja tudtunkra, mi a' jó, 's adjon erőt annak cselekvésére.

Igy tiszteljük Istent jó cselekedetek, háládatos érzés, és gyermeki bizalom által;

mellyek közül a' két utolsót imádságunkban szoktuk kijelenteni.

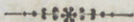
Imádság

Az imádság által tehát azt jelentjük ki, hogy mi Istennek irántunk jóságát háládatos érzéssel megismerjük, és hogy ezután is ő tőle várunk mindent. Érzéseinknek ezen együgyű kijelentésére maga a' természet ösztönöz bennünket. A' honnan rendesen úgy szokott lenni, hogy az olyan ember, ki soha a' nélkül fel nem kél reggel, hogy megemlékezően teremtő és gondviselő Istenéről, imádságában, ő hozzá ne folyamodnék; 's viszont soha úgy az álmra le nem hajtja fejét, hogy magát mennyei atyja gondviselésébe ne ajánlaná, — az olyan ember naponkint nem csak vidámbbá, és meglegedettebbé, hanem jobbá is lesz.

A' ki pedig nem szeret imádkozni, úgy látszik, mintha azt akarná kijelenteni, hogy ő Istent nem is ismeri, nem is kívánja ismerni; a' jóért, mellyet Istentől vett, és minden szempillantásban veszen, életeért, egésségeért stb. még csak jó érzésével sem akar Istennek hálát adni; — 's végre hogy ő Istentől jövődöre nézve is semmit sem vár. Illy szánakozásra méltó tudat-

lanság és érzékellenség csak oktalan állatokban lehet, mellyeknek Istenről semmi ismeretök nincs.

MÁSODIK SZAKASZ.

Embertársaink iránti kötellességeink.

A) Közönségesen minden emberek iránt.

Az emberek nekünk testvéreink.

Egy az Isten, ki minden embereket teremtett és megtart, 's ez az egy Isten mindnyájunknak mennyei atyánk. Mi tehát mind egy közös atya' gyermeki, vagy testvérek vagyunk.

Valósággal az a' nagy hasonlóság, melly egy atya' gyermekei közt meg szokott lenni, megvan az egész földön elterjedt minden emberek között is. Mert tudjuk, hogy a' leghatalmasabb uralkodónak teste is épen úgy porból vétetett, és porrá lesz, épen úgy alája van vettelve a' betegségeknek és halálnak, mint a' legnyomorúttabb szolgálé; megfordítva pedig a' legnyomorúttabb szolga lelke is épen olyan mennyei eredetű 's épen úgy halhatatlan, mint a' leghatalmasabb uralkodóé. A' sok jószág, melly

a' gazdagot a' szegénytől, 's a' miveltség, melly a' nevelt embert a' neveletlentől megkülönbözteti, nem elég arra, hogy egyik ember magát a' másiknál nemesebb teremtsenek tartsa. Mert hiszen minden ember tudja, hogy a' legszegényebb 's neveletlenebb ember is lehet igyekezete, és a' szerencse' kedvezése által gazdag és mivelt emberré. Úgy kell azért az egész földön élő minden embereket néznünk, minden szokás, nyelv, gazdagság, miveltség 'stb. különsege nélkül, mint velünk egy atyának gyermekeit, testvéreinket.

Szeressed felebarátodat.

Ha az emberek nekünk testvéreink, és Isten mindnyájunknak mennyei atyánk: már ebből magából könnyű megtudnunk minden kötelességeinket embertársaink iránt.

Az atya bizonyosan abban találja gyönyörűségét, és azt kívánja gyermekeitől, hogy azok egymás közt békeességben éljenek; az erősebb a' gyengébbet el ne nyomja, hanem inkább oltalmazza; az okosabb a' tudatlanabbat tanítsa, de senki ne nevesse, annak tudatlanságát a' maga hasznára ne fordítsa; a' szelidebb a' durvább érzésűt, a' jobb a' rosszabbat, meg ne utálja, ha-

nem inkább annak hibáját megjavítani igyekezzék. Egy szóval, minden atya azt akarja, hogy gyermekei egymást szívből szeressék; és a' melly gyermek testvérít nem szereti, az szülőit sem szereti, mert azoknak akaratját nem cselekszi.

Ezt kívánja azért mitőlünk mennyei atyánk is: Szeressed felebarátodat mint te magadat. Ez a' második parancsolat, mellyet annál szorossabban meg kell tartanunk, minél bizonyosabb az, hogy a' ki az embereket nem szereti, az által azoknak mennyei atyját sérti meg, nem cselekedvén annak akaratját. Bizony ha valaki ezt mondja: Szeretem az Istent, gyűlöli pedig felebarátját, hazug az.

Munkás és okos szeretet.

Embertársaink iránti szeretetünket az által mutathatjuk ki, ha azoknak hasznát előmozdítani igyekezünk. Tegyük azért jól minden emberekkel, de meglássuk, hogy mikor javokat akarjuk; ugyan akkor jó helyett rosztat ne tegyük velök.

Így péld. adjuk meg minden embernek az illendő becsületet; de vigyázzunk, hogy mikor

becsülésünket akarjuk kijelenteni, ugyan akkor szolgálai magunk megalázása, 's magasztaló beszédeink által hizelkedni ne látlassunk. A' hizelkedés nem becsülés, unalmas az előtt, kinek hizelkedünk, ha az okos ember; ellenkező esetben pedig könnyen kevélylyé teheti azt.

Továbbá, ne kívánjunk ugyan a' nálunk gyengébb 's szegényebb embereken uralkodni, ne gondoljuk, mintha azokat Isten alábbvaló anyagból teremtette volna, mint minket; de épen ezért magunkat se hagyjuk eltapostatni, hogy ez által még jobban fel ne fúvalkodják a' kevély, 's másokat is sérteghessen.

Tegyünk jól a' szegényekkel, segítsük azokat, kik segítségünkhöz folyamodnak, de csak úgy, ha azok igazán szerencsétlenek. Ki dologkerülő 's részeges kéregetőknek szeret adakozni, az azoknak többet árt, mint használ. Mert vigyázatlan jósága által módot ad azoknak a' korhelységben, és így készíti őket a' végső megromlásra. Dologtehető kéregetőket munkára kell szorítani; ez a' legfőbb jótétemény ö rájuk nézve.

Végre az okosabb tanítsa a' tudatlanabbakat, de csak azokra a' dolgokra, mellyek azoknak boldogságára szükségesképen megkívántatnak. Illy szükséges tudnivaló péld. ez, hogy

csak a' jóság tehet bennünket boldogokká, 's azért ha boldogok akarunk lenni, igyekezzünk naponkint jobbakká lenni. — A' ki pedig olyan dolgokról bölcselkedik együgyű emberek előtt, mellyeket ő maga sem tud, péld. valljon hogy teremtette Isten hat napon a' világot, valljon nem lehetett volna-e jobb világot teremteni. . . ? 'stb. az olyan ember nem csak saját tudatlanságát árulja el, hanem sokat árt azoknak is, a' kik előtt bölcselkedik. Mert azok azután azt gondolják, hogy, mivel ezeket nem tudjuk; talán általában nem is lehet az embernek semmit tudni? Azért nyughatatlanokká lesznek, képzelődésekkel tépelődnek, sokszor mindenről kételkednek, még arról is, hogy valljon van-e Isten, van-e világ, vagy minden csak álom. . . ? 'stb. utoljára pedig többnyire megtévelylennek.

Mit cselekedjünk a' roszakkal.

A' rosz ember neveletlensége és tudatlansága miatt csinál roszat. De minden neveletlensége, tudatlansága, és roszasága mellett is, csakugyan testvérünk ő nekünk. Azért a' testvériszeretet kötelez, és az Isten, mint mennyei atyánk iránt való tekintet kényszerít bennünket, hogy boldogtalan testvérünket meg ne vessük,

hanem őket megjavítani igyekezzünk. Megjavíthatjuk, pedig egyedül csak az által, ha okosan értésökre adjuk, hogy a' roszaság által magoknak ártanak legtöbbit, a' mennyiben a' lelkiismeret, mardosását el nem kerülhetik; ha pedig jót cselekesznek, az által magokat teszik boldogokká.

Legfoganatosabbá teszi ezen tanítást a' magunk példaadása, ha nevezetesen ellenségeinkkel jól teszünk, akkor épen mikor ők minket megsértettek, 's tőlünk is roszat várnak. A' ki téged követel hajít, hajítsd te azt kenyérrrel: ez a' legnemesebb 's egyedül igazságos boszúállás. Így hát szeretnünk kell ellenségeinket is, és ki a' rosz emberekkel roszul bánik, péld. azokat kinoztatja... 'stb. az maga is rosz ember.

Azonban ellenségeinknek ezen szeretete nem tiltja meg, hogy ha ők bennünket megtámadnak, magunkat ne óltalmazzuk. Sőt inkább a' józan okosság tanítja, hogy a' magunk életét és bátorságát fentartani minden igazságos úton módon igyekezzünk; és ha ezt más-kép nem érhetnők el, ellenségeinket tegyük olyan állapotba, hogy ártásunkra ne lehessenek.

Ha pedig valaki csak erőtlenségből 's a-

karatja nélkül bibázott ellenünk, vagy ha kész-akarva sértett is meg, de rossz cselekedetét megbánta, 's magát megjavította: engedjünk meg neki kész szívvel, fogadjuk ismét testvéri szeretetünkbe, 's hibáit többé szemére ne hányjuk. Bocsásd meg a' mi bűneinket, mint mi is megbocsátunk.

B) Különös, vagy társaságbeli kötelelességeink.

Társaság.

Isten ugyan minden embereket egyenlökké teremtett, és a' természet rendi szerint egyik ember csak annyival elébbvaló a' másiknál, mennyivel annál jobb: de az emberek ezen eredeti egyenlőséget és függetlenséget némi részben magok korlátba szoríták az által, hogy bizonyos társaságokba állottak.

A' társaság' czélja a' bátorságban való megmaradás, és boldogság. Ugy gondolkodtak ugyanis az emberek, hogy ha többen egy társaságba állanak, könnyebben tudják magokat akár a vadállatok, akár a' rossz emberek ellen oltalmazni, könnyebben meg tudják élelmöket szerezni, ha egymáson kölcsönösen segítenek

's ez által csendesebb 's boldogabb életet élhetnek, mint ha vadállatok példájára egyenkint laknának az erdőkben. Így keletkezett a' társaságos élet, mire úgy is természeti ösztön indítá az embereket.

Hogy pedig az így összeállott társaságban minden jó renddel folyjon, es zürzavar ne támadjon: választott a' társaság magának elöljárókat vagy igazgatókat, 's azokat megkérte, hogy a' jó rend' fenntartására vigyázzanak, határozzák meg 's adják tudtára kinekkinek, mit cselekedjék... stb.

Ezekből látnivaló, hogy a' társaságban olyan kötelességek is vannak, mellyekre nem lehetne senkit kötelezni, ha a' társaságba be nem állott volna. Miután pedig valaki részt vesz a' társaság' javaiban, azt a' lelkiismeret kényszeríti, hogy a' társaság' rendszabásait szorosán megtartsa; mert hiszen különben nem állhat fen a társaság.

Különfélék lévén a' társaságok, mellyekben élnek az emberek, különbözőeknek kell lenniök a' társaságbeli kötelességeknek is.

1) Háznép vagy családi-társaság.

Minden háznép egy kis társaságot teszen,

mellynek tagjai szorosabb értelemben ugyan csak a' szülők és gyermekek, de szélesebb értelemben a' házhoz tartozó cselédek is. Ez volt legelső társaság a' világon; ez egyedül az, mellyre a' természet rendelte az embert, 's ezt szorosabb értelemben véve minden oktalan állatok közt is feltaláljuk, több vagy kevesebb időre.

a) A' szülőknek egymásiránti kötelességeik a' legtisztább szeretetben határozódnak.

Ugyancsak egyedül a' szeretet az, mire kötelezi a' természet a' szülőket gyermekeik iránt. Ez a' szeretet talán legmelegebb, 's legszélesebben kiterjedt az egész világon. Magok a' legvadabb oktalan állatok is nem csak táplálják, 's tisztogatják magzataikat, hanem ellenségeiktől is annyira oltalmazzák, hogy készebbek magokat megöletni, mint azokat a' veszedelemben elhagyni. Az ember pedig inkább abban hibázik, hogy mód nélkül szereti gyermekeit, mint abban, hogy azokat nem szeretné. A' honnan a' szülőknek illő vigyázniok, hogy gyermekeikhez okos szeretettel viseltesenek.

Az olyan szülők szeretik okosan gyermekeiket, kik azoknak mind testükre mind lel-

kökre nézve gondját viselik. Tehát testökre nézve: Hogy a' gyermekek egészségesek, épek legyenek, szépségök megmaradjon, erejük növekedjék: azokat munkára, mértékletességre, tisztaságra, 's minden bajnak eltűrésére idejében tanítják, illendően ruházzák 'stb. Lelkökre nézve pedig: jó példákkal 's intéseikkel oktatják, hogy csak az erkölcsi jóságban gyönyörködjenek; nem teljesítik minden kéréseiket, hogy az által kényesekké ne legyenek, 's azt ne gondolják, hogy nekik minden szabad; a' szükségesebb természeti ismeretekre megtanítják, hogy a' babonáságot ne higyék, 's tudják magoktól megítélni, mit miért kell cselekedniök. Szülők, kik ezt nem cselekszik gyermekeikkel, önként elrontják, 's elkényeztetvén boldogtalanokká teszik azokat, oktalan szeretetök által.

b) A' gyermekeknek szülői kiránti kötelessége ismét csak a' szeretet — Szerencsés gyermek, ki forró szeretete, és jó magaviselete által meg tudja győzni szülőit a' felől, hogy ő háládatos szívvvel érzi, és tudja becsülni a' sok jót, melyet szülőitől vett! Szerencsés gyermek, ki soha legkisebb kedvetlenséget sem szerez azon áldott szülőknek, kik őt ápolgatták kicsiny korában, mikor senkinek sem kellett, mikor mindennek csak terhére volt;

kicsiny korától fogva és pedig szüntelen gondját viselték, javán munkálkodtak. — Legszerencséesebb gyermek pedig, kinek módja van előregedett szülőit nyájas szeretettel ápolgatni, azoknak erőtlenségében épen olly hűséggel 's béketűrőssel viselni gondját, mint azok viselték neki kicsiny korában! Az illyen gyermeket becsüli minden ember, becsülik és nagy tiszteletben tartják még a' legvadabb 's roszabb szívűek is; de legnagyobb jutalom az illyen gyermeknek az a' belső érzés, hogy ő nem méltatlan az életre, mellyet Isten után szülőitől vett; mert ha szülői' jóságát egészen meg nem hálálhatta is, de legalább meghálálni szívéből igyekezett.

Hogy a' testvérek egymást szeressék, ezt a' természeti érzésen kívül a' szülőkiránti tisztelet is parancsolja. Bánatot és szomorúságot, nem pedig örömet és meglelégedést okoz az ollyan gyermek szülőinek, a' ki testvéreit gyűlöli, 's azokkal veszekedik; de egyszersmind azt is jelenti, hogy szíve egészen meg van romolva, és szeretet' szelid érzése helyett gyűlölség 's irigység' mérges indulata lakik abban. Így tehát kétképen búsítja szülőit: először az által, hogy szülői' tetszését nem csinálja; — másodsor, mert gyűlölséges indulatával már előre bizonyosokká teszi szülőit, hogy ő belőle

soha jó ember nem lesz. Pedig keservesen eshetik a' szülőknek, ha veszik észre, hogy gyermekök, kit olly szívesen ápolgattak, növeltek, már kicsiny korában rossz ember készül lenni, 's idővel is a világnak csak terhére és büntetésére válik.

c) A' cselédeket szegénység kényszeríti arra, hogy feláldozván eredi szabadságukat 's függetlenségöket, mellyre rendelt minden embert a' természet, szolgálatot keressenek. — Ők tehát a' szolgálat által arra kötelezik magokat, hogy gazdáik' parancsolatait teljesítik; 's így kötelességök a' hívségben, engedelmisségben és szorgalmatosságban áll.

De viszont a' gazdáknak sem szabad elfelejteniök, hogy cselédek is szintúgy emberek mint ők, ha szinte szegényebbek 's többnyire miveletlenebbek is; továbbá hogy nekik cselédeiken csak annyi hatalmuk van, mennyire a' köztök történt, egyezés terjed, hogy ha a' cselédek elvégzik kötelességeiket, ők is tartoznak hiba nélkül megadni azoknak mindent, a' mit ígértek. Nem szabad azért sértő nevekkal bosszantani, kigúnyolni a' cselédeket; nem szabad azokat erejüket haladó munkára szorítani, vagy pihenés nélkül dolgoztatni; nem szabad azoktól

megvonni az érdemlett jutalmat. Mert méltó a' munkás a' maga bérire.

A' gyermekek pedig semmivel jobban ki nem mutathatják növeltségöket, jó érzésöket s' jámbor erkölceiket, mint az által, ha a' cselédekkel szeliden bánnak, 's az ilendő becsületet megadják. Hogy a' nálunk elébb való embereket tisztelelben tartsuk, erre gyakran a' szükség kényszerít bennünket; de arra hogy a' legszegényebb sorsú emberek iránt is, millyenek péld. a' cselédek, jó indulattal visseltessünk, egyedül csak a' nemes érzésü sziv kötelez.

II) Vallásos társaság vagy felekezet.

A' természeti vallás az egész világon mindenütt ugyanaz, nem is lehet különböző, mert a' józanokosság, mellyből az vétetett, minden emberek közt egyforma. De a' kijelentett, vagy más által tanított, hirdetett vallás sokféle. Mert e' vallás tanítók rendszeren meghagyták a' népnek régi szokásait, 's gyakran hibás vélekedéseit, ha azok az erkölcsi jósággal nem ellenkeznek. Azonban akármilyen különbözőknek tessenek, is a' kijelentett vallások, csakugyan mind megegyeznek azok ebben, hogy erkölcsi jóságra tanítják az embereket.

A' melly emberek már egy kijelentett vallást tartanak, azokat úgy nézhetjük mint egy társaságnak tagjait. Az ilyen vallásos társaságnak (Ekklesiának) tagjai egymást rendesen jobban szeretik, előbb valóknak tartják mint más vallásúakat. A' zsidók azt hitték régen, hogy ők Istennek különösen kedvelt népe, 's hogy a' pogányokat szabad tüzzel vassal pusztítani. Illy megtévedéseket gyakran lehet látni még a' mai időkben is, még azok között is, kik a' Krisztus' szelid vallását tartanak. Hogy egyezhetik meg az ilyen gondolkodás a' józan okossággal, melly minden emberek' szeretetét parancsolja? Hogy férhet harag, gyűlölség, üldözés' indulata testvéri szívbe? — Hogy lehetne kedves Isten előtt az ember, ki keserűvé teszi embertársának életét, mellyet Isten öröme adott? — Azért meglássuk, hogy még csak gunyolódásunkkal se sértsük meg azokat, kik a' vallásra nézve némelly dolgokról nem úgy vélekednek mint mi; annyival inkább ne átkozzuk, ne háborgassuk azokat. Magunkat is pedig ne tartsuk elébvalóknak másoknál. Mindnyáján egy atya' gyermekei vagyunk.

Egyébb iránt szoros kötelességünk megtartani mind azon rendelkezéseket, mellyeket vallásunk' előljárói, vagy az ekklezsiai igazgatók

a' társaság javára hoznak, ha ugyan azok Isten törvényeivel megegyeznek vagy legalább azokkal nem ellenkeznek.

III) Polgári társaság, haza.

Több egyes háznép, melly gyakran különböző vallásos társasághoz tartozik, 's nem ritkán különféle nyelven beszél, de a' földnek ugyanazon egy meghatározott részén terjedt el, vagy telepedett meg, ismét egy nagy társaságba áll össze, olly véggel hogy egymás személyét 's vagyonát kölcsönösen biztosítsák, mind külső megtámadások, mind belső rendetlenségek ellen. Az ilyen nagy társaság' tagjaít polgároknak, 's innen a' társaságot polgári társaságnak szokták nevezni. A' polgári társaság' közös lakhelyét nevezik hazának, melly név alatt azonban értődik sokszor maga az egész polgári társaság is.

A' külső vész elhárítására fegyverviseelőket tart a' haza, kiket saját gyermekei közül választ, és saját költségén táplál. Ezek tehát utolsó csepp vérökig a' hazát védeni, minden kicsapongásokat kerülni, és a' kezökbe adott fegyvert egyedül a' haza' javára viselni kötelesek.

A' felső bátorság és rend fentartására törvényeket ad ki az Uralkodó; és e' törvények kezelésére s tekintelésük betartására rendel jó lelkű igazgatókat, előljárókat, és tisztviselőket.

Az uralkodó tehát, 's vele együtt minden előljáró, bár méltóságára nézve felül áll minden köz polgáron, szintűgy megtartja maga a' törvényt, mint azt másokkal megtartatja; — szintűgy szivén viseli a' köz haza' boldogságát, mint akármelley polgár; sőt magas helyzeténél fogva ő sokkal többet tesz, mint akárki más; ő a' hazának atyja; ő tartja mintegy a' láncszemet, melly az egész polgári társaságot egybekapcsolja; 's nélküle, mint a' méhek anya nélkül, eloszlik a' társaság. —

A' törvény' megőrzése 's tiszteletben tartása kötelességévé teszi az uralkodónak, hogy a' ki törvény ellen vét, p. o. lop, csal, azt meg büntettesse. Minhogy pedig a' rossz ember tudatlanságból rossz, minden okos ember pedig jó: az uralkodónak az volna legelső és legfőbb kötelessége, felügyelni, hogy a' polgárok illendően növeltessenek, és az erkölcsi kötelességeket jó idejében tanulják és kedveljék meg. A' jó uralkodó azon igyekezik, hogy senki a' polgárok közül rossz ne legyen, vagy el ne romoljon; csupa büntetniszeretés vagy boszúvágy épen

úgy nem fér a' haza atyja szívébe, mint távol vannak ezen indulatok Istentől, az egész emberi nemzet közös atyjától.

Az alattvalók pedig, melly név alatt értődik minden polgár, kivevén a' legfőbb uralkodót, kötelesek a' haza törvényeit szorosán megtartani, 's az uralkodó' minden törvényes parancsolatit teljesíteni.

Nem csekély szerencse jól rendezett haza' polgárának lenni, 's kit illy haza szeretve polgárának nevez, kinek személye 's vagyona felett a' közös törvény gondos szemekkel örködik, hátorságát biztosítja, előmenetelét segíti: az legyen kicsiny, legyen nagy, a' hazát mint édes anyát munkás szeretettel viszont szeretni tartozik. Tehát nem csak testi és lelki erőnknek, hanem világi javainknak is egy részét, mikor mire van szükség, adjuk a' haza' boldogítására, örömmel és minden rangkülönség nélkül, szegények úgy, mint gazdagok, szolgák úgy, mint urak, kiki saját tehetsége szerint. Dologtalan 's csak a' köz gyűjteményt vesztegető herét a' méhek sem szenvednek magok közt: mennyivel kevésbé szenvedhető ez az emberek társaságában.

Jutalmunk áldozatinkért, saját boldogságunk' előmozdítása mellett, a' szív' nemes érzése leend, hogy a' számtalan jót hazánktól nem

háládatlanul vettük el; és hogy még a' késő maradék is, mellynek számára megtartottuk a' hazát, tisztelettel közelít hamvadó porainkhoz. —
Azért

„Légy híve rendületlenül
Hazádnak!“

HARMADIK SZAKASZ.

Magunk iránti kötelességeink.

Szeressed magadat.

Valamint Isten 's embertársaink, úgy magunk iránti minden kötelességeinknek is öszvege a' szeretet: szeressed magadat! Ez ellen a' józan okosságból merített parancsolat ellen két képen vétének az emberek: némellyek az által, hogy magokkal épen semmit sem gondolnak, egészségüket fentartani, 's lelkeket a' jóság 's ismeretek által kiképezni nem szeretik; — mások, 's ilyenek nagyon sokan vannak, az által, hogy magokat mód nélkül szeretik 's elrontják.

A' ki egészségével nem gondol, magát önkényt sanyargatja, életét szükség nélkül veszedelemre teszi ki, vagy az erkölcsi jóság által

lelkét tökéletesíteni nem igyekeznek, az illy ember azon kívül hogy maga ellen vétkezik, vétkezik Isten ellen is. Mert azt jelenti ki, hogy ő nem sokra becsüli a' jót, az életet, mellyet Istentől vett, — és hogy ő a' tökéletesedés' czélja felé, mellyet Isten mutatott ki az embernek, nem is kíván, nem is akar futni. De vétkezik embertársai ellen is. Mert ugyan hogy szeretne az mást, ki magát sem szereti? Hogy lehetne arra a' mások' életét, megmaradását, világi boldogságát bízni, ki a' magáénak sem tudja 's akarja gondját viselni?

A' ki nagyon szereti magát, az is háromféleképen vétkezik. Először, maga ellen. Mert a' nagy szeretet által elrontja egészségét, elgyengíti testét, megrövidíti életét, miveletlenül hagyja lelki tehetségeit, például ki magát a' rá fuvó szélről is oltalmazza, vagy mindig eszik, iszik, 's hever. Másodszor, embertársai ellen. Mert csakhogy kívánságát teljesithesse, kész embertársainak kárt tenni, azokat javaiktól megfosztani, vagy legalább rajtok nem kíván s' nem szeret segíteni. 'S így, harmadszor, vétkezik Isten ellen is. Mert a' ki, testvéreit bántja meg, vagy elhagyja nyomorúságokban, azoknak atyját sérti meg.

Mérséklett, és okos magunk' szeretete.

Szeressük tehát magunkat módjával: azaz ne keressük csak a' magunk hasznát hogy magunknak használhassunk, meglássuk, hogy senkinek ne ártsunk. Szeressük magunkat okosan; azaz ne cselekedjünk a' magunk' szeretete miatt vaktában semmit, minek rossz következései lehetnének; ellenben ha valami ránk nézve kedvetlennek látszik is, de tudjuk, hogy jó, azt cselekedni el ne mulasztjuk. Egyébiránt a' szerint a' mint az ember testből és lélekből áll, magunk iránti kötelességeinket két részre lehet osztanunk. — Ezek lesznek tehát kötelességeink:

1) Testünkre nézve.

Hogy testünknek egészségét, épségét a' meddig csak lehet fentarhassuk, gyakoroljuk magunkat a' m u n k á b a n. Az egész természetben minden mozog, munkálkodik. Maga Isten szüntelen munkában van, 's az ő természete éppen a' fáradhatatlan munkásság. Az állatokra 's az emberre nézve is pedig maga a' természet kötötte össze az élelem' keresését, és így az élet' fentartását a' munkával. A' honnan nagyon

helyes következtetés, hogy a' ki nem dolgozik ne is egyék. Csudálatos dolog! 's vannak olly tudatlanok az emberek közt, kik a' munkát szégyennek tartják, 's azt állítják, hogy arra büntetésképen rendelte Isten az embert. Holott pedig a munka megerősíti az ember' testét, állandóvá teszi egészségét, felvidámítja lelkét, 's nem engedi, hogy azt rossz gondolatok foglalják el. Ezért szorgalmasan dolgozó emberek közt épen olly ritka a' beteg, mint rossz erkölcsű ember. Dolgozzunk hát, kiki a' maga módja szerint, legyünk mindig foglalatosságban, kivevén csak azt az időt, melyet evésre vagy pihenésre kell szükségesképen fordítanunk.

Legyünk mindenben mértékletesek. A' ki ereje felett dolgozik, az elrontja magát. Pihenés után új erővel könnyebben 's többet lehet dolgozni. — A' ki szüntelen eszik, iszik, betegséget eszik 's iszik magának. Válaszszunk pedig eledelül tápláló eledeleket, nem nyalánkságokat, italul tiszta friss vizet.

Tartsuk mindig tisztán egész testünket, öltözetünket, lakóhelyünket. Keressünk tiszta levegőt, napvilágot. A' tisztátalanság nagyon sok betegségeknek fő oka, azon kívül útálatos is.

Végre szoktassuk magunkat m i n d e n b a j-

nak eltűréséhez. Szenvedjünk hideget, meleget, esős zivataros időt, betegséget, fájdalmat békével. Ezeknek az ember ki van téve, 's az a legboldogabb, ki legkönnyebb elmével tud szenvedni. — Gyakorlás által sokra rá mehet az ember. A' ki pedig elkényeztetné magát, az a legkisebb szenvedés alatt is mindjárt oda van, 's gyakran elvész olyan bajok között, mellyeket gyakorlott ember bajoknak sem tart. Példák egy részről a' szüntelen szobában ülő, 's minden legkisebb bádjatságban orvossággal élő városiak; más részről a' szabad ég alatt tanyázó, 's gyógyszerért nevéről sem igen ismerő mezei emberek.

2) Lelkünkre nézve.

Lelkünkre nézve minden kötelességeink ide mennek ki: Igyekezünk magunkat tökéletesíteni az erkölcsi jóságban és ismeretekben, Tehát:

a) Legyünk jók. Ez adja meg a' lélek csendességét. A' rossz ember, lelke keserves kínokat szenved; hol pedig a' lélek beteg, ott a' test sem lehet egészséges, és így ott az az élet csak gyötrellem, nem boldogság. — Nagy része tehát magunk iránti kötelességünknek abban áll,

hogy Isten és embertársaink iránti kötelességeinket híven teljesítsük, mert különben jók nem lehetünk. Ne csináljunk azért semmi rosszat, hanem mindig csak azt, mit lelkiismeretünk jónak itél. Hogy pedig a' jót megszokjuk: igen hasznos dolgot cselekszünk, ha minden estve, minden hét', 's minden esztendő' végén átfutjuk gondolattal mind azt, mit az elmúlt egész napon héten, vagy esztendőben csináltunk. Így mindig előttünk forog a' magunk hibája, 's könnyebben el tudjuk azt hagyni, minek elhagyását több ízben jónak találjuk, 's felfogadjuk. A' jóban is pedig ez által megerősödünk.

Urakodjunk az indulatokon. Irtsuk ki szívünkben egészen a' haragot, gyűlölséget, irigységet, boszúállás' kívánását, kevélységet, nagyravágyást, hizelkedést, tettetést 'stb. Különösen ez utolsóra nézve, mellyben olly sok ember lélezkik, tanuljuk meg e' rövid, de fontos szabályt: *Lenni, nem látszani!* A' ki csak mutatja magát jónak, de valósággal rossz; — csak szembe jó emberünk, hátunk megett gyaláz; — mindent ígér de semmit sem teljesít: báránybőrbe öltözött farkas az, 's annál veszedelmesebb, minél nebezebb rá ismerni. Rossz lelkű, gyalázatos ember! ki midőn utszán pénzt osztogat a' kéregetőknek — mert ott az embe-

rek látják, 's azok előtt jónak kívánja magát mutatni; házánál kipirongatja, az igazi szegényt — mert ott az emberek nem látják. De ki az embereket megcsalja, nem csalhatja meg ön lelkiismeretét, nem a' mindentudó Istent; és így a' tettető sem marad büntetés nélkül.

Örömben és szomorúságban tartunk mértéket. Vannak példák, hogy a' nagy öröm szintúgy mint a' nagy szomorúság miatt hirtelen meghaltak az emberek.

A' rendkívüli örömtől megőrizhetjük magunkat, ha nem feledjük, hogy ezen a' világon minden változó, bizonytalan, 's a' miért most örülünk, ugyanaz szomorúságot okozhat.

A' nagy szomorúságtól ugyan csak a' változás' gondolatja őrizhet meg. Tél után tavasz, — eső, zivatar után napfény szokott következni.

Ne csüggedjünk azért el a' legnagyobb szerencsétlenségek alatt sem; ne feledjük hogy sorsunk jó mennyei atyánk' kezében van, ki mindent javunkra igazgat. Bizzuk egészen ő rá magunkat, ő tudja mi nekünk jó.

Azt pedig ne gondoljuk sok tudatlan ember' példájára, hogy Isten előtt kedvet az által találhatunk, ha az élet' örömeit megvetjük, gyász

ruhába öltözünk, mindig a' halálról gondolunk, — böjtölünk, — sírunk. . . 'stb. Sőt inkább a' jó Isten mindent azért teremtett, hogy ártatlanúl örüljön lételének, 's ki a földet csak temetőnek nézi, annak gondolkodása meg van zavarodva.

b) Végre, igyekezzünk lelkünket a' szükséges természeti-ismeretek által is tökéletesíteni. A' természet Isten' munkája, s' ki a' természetet szereti vizsgálni, az Istent ismeri meg munkájából; Isten a' természetben jelentette ki magát, és ki a' természetet nem ismeri, Istent sem ismeri. Így hát a' természeti dolgok ismerete csak azért is szükséges, hogy az által igaz ismeretet szerezzünk magunknak Istenről, 's következképpen ő iránta való kötelességeinkről is. De szükséges azért is, mert ki a' természeti dolgokat nem ismeri, az nem tudja fentartani egészségét, életét sem, nem tudja, mi neki jó, mit cselekedjék, vagy mitől őrizze magát. A' ki péld. nem tudja, hogy mikor az ember nagyon fel van melegedve, nem jó hideg vizet inni, akár-milyen jól esnék is; iszik, 's gyakran egy itálnak áldozatja lesz. Sokan haltak már meg ilyen tudatlanság miatt.

Az is gyakran megesik, hogy a' tudatlan ember az olyan természeti jelenéseket, mellyek

ritkábban fordulnak elő, úgy nézi, mint valamely rossz lélek' munkáit, vagy Isten haragjának jegeit. Így péld. az éjjeli tüzeket, mellyek posványos helyeken látszanak, sokan kísérteteknek tartják, 's azoknak látására úgy megijednek, hogy a' félelem miatt nagy betegségbe esnek. Űstökös csillagokból éhséget, véres háborút, döghalált jövendölgetnek, 's egymást ok nélkül elrémítik. Mikor villámlik, mennydörög, azt hiszik, hogy Isten haragszik, 's a' helyet hogy magokat az égi-tűz' leütése ellen okosan oltalmaznák, péld. a' tüzet a' konyhában eloltanák, ablakoktól szoba közepére mennének 'stb., elégnek tartják, ha babonáson imádkoznak, 's gyakran az imádkozás közben életüket veszti. — Mind ezektől ment az olyan ember, ki a' szükségesebb természeti dolgok' ismeretében járatos.

De ha illy kézzel fogható haszna nem volna is a' természet' ismeretének: megérdemlené az a' figyelmezést már csak azért is, mert szép. Ki vizsgált meg valaha figyelemmel csak egyet a' legkisebb növények vagy álatok közül; — ki állott meg valaha valamelly szép mezőben vagy erdőben, hol ezer növény zöldel 's virágzik, ezer álat mozog, munkálkodik, énekel; — ki látta valaha a' napnak pompás feljövetelét 's lemenetelét; vagy ki nézett valaha úgy fel éjjel a' csillagokkal

rakott égre, hogy a' legtisztább, legfelségesebb gyönyörűséget ne érzette volna szívében? — Kiben érzés van 's ártatlan örömet akar magának csinálni, ne a' lármás multságokat, hanem a szép természetet keresse fel. Ott bizonyosan megtalálja az örömet, mellyet keresett, 's elmondhatja magáról mit a Költő mond:

„Oh föld! az Isten gyönyörűl
Teremte tégedet:
Azért e' szív rajtad örül,
Míg hantod eltemet!“

HARMADIK RÉSZ.

Halálról,

és azt követő állapotunkról.

I. Halál.

Csak maga a' teremtő változhatatlan, halhatatlan, az ő élete örökké tart, a' világon pedig minden mulandó, minden véges. A' növény kikel, felzöldül, virázik, gyümölcsöt hoz, 's — kiszárad; az állat születik, felnő 's — meghal. Az élet tehát a' születésnek és meghalásnak szűk határai közé van szorítva, 's lehet azt hasonlítani egy keskeny folyóvízeni áthajókázáshoz, mellynek egyik partján a' bölcső, másikon a' koporsó; — vagy egy égő gyertyához, melly maga magát emészti meg, 's gyakran a' leggyengébb szellő' fuvallására kialszik.

Vége lesz hát mindennek a' minék kezdete volt, ez a' természet örökös törvénye, 's mi

meghalunk. Megszűnik a' dobogás szívünkben, megfagy a' vér 's mozdulatlanul marad ereinkben; lezáródik szemünk, ajakunk; egész testünk meghül, érzéketlenné lesz: végre megrothad, 's porrá válik. Szomorú változás! mikor jó barátink hült testünk mellett fognak állani, sírva nevünkön szólítanak, de mi ö rólok semmit nem tudunk, szavukat nem halljuk. Mély álom! melyből, még egy ember sem ébredt fel!! — De ismernünk kell ezt a' változást, meg kell vizsgálnunk a' halált előre, mert illő embernek előre tudni az állapotot, melyre menendő.

Vizsgálódások.

Az oktalan állatok nem tudják, hogy nekik meg kell halniok. Van ugyan sokszor módjok abban, hogy hozzájuk hasonló holt állatokat láthassanak, de ök azoktól rendesen borzadva futnak el, 's nincs tehetségök, hogy a magok sorsa felett okoskodván, társaik' példájából megtanulják, hogy ök is meghalnak. Ez a' tudatlanság boldogokká teszi az oktalan állatokat, 's nem engedi, hogy a' haláltóli félelem megkeserítse életüket.

De az ember gondolkodni szeret. — Okosága csak hamar felfedezi előtte a' természet'

változhatatlan törvényt, melly szerint elvegeztetett, hogy minden emberek meghaljanak. Ez a tudás keserűvé teszi magát az életet is az embernek. Mert ugyan ki élhetne megelegedve 's örömmel olyan világon, mellyben a' hova csak lép, mindenütt a' pusztulás' jeleit, holt állatok' csontjait látja, mellyben öt minden elhervadó virág, minden lemenő nap erre emlékezteti: elhervadsz, 's lemegyen életed' napja; és a' mellyben minden óraütés azt juttatja eszébe, hogy a' halálhoz ismét közelebb lépett egy órával. . . . 'stb. Így az egész föld temető' képét veszi magára, 's az emberek úgy járnak abban, mint vétkek nélkül halálra kárhozott rabok, 's bizony van okuk, hogy irigyeljék az oktalan állatok tudatlanságát, 's abból származó boldogságát!

De ugyan fel lehet-e tenni a' bölcs és jó Istenről, hogy mikor ő legkisebb teremtésinek is áldásul adta az életet, az embernek, kit a' földön legnemesebbé teremtett, büntetésül adta volna azt? Vagy hogy az ő felséges ajándéka, mellyel a' földön csak az ember bír, a' józan okosság, gondolkodni szeretés tenné az embert boldogtalanabbá minden állatoknál? — Semiképen nem! Az a' jó mennyei atya, mikor áldást akar adni, nem ad átkod, mikép nem ad kígyót

a' földi atya gyermekének hal helyett. — Azért így lehet okoskodni: Az oktan állatokat az által tette Isten boldogokká életökben, hogy nem adott nekik tehetséget annak meg-gondolására, hogy egyszer meg kell halniok 'stb — Az embernek pedig adott okosságot, melly által értse meg, 's győződjék meg a' felől jó idejében, hogy a' halál csak addig látszik ré-mitőnek, míg messze van, azaz, míg jól meg nem vizsgálja az ember, ha pedig jól meggon-dolja a' változást, mellyre a' halál juttatja, inkább ohajtania kell azt, mint rettegnie.

Csak a' test hal meg, a' lélek halhatatlan.

Az ember testből és lélekből áll. Ezek egy-mással egészen ellenkeznek. Mert a' test látha-tó: a' lélek láthatatlan; a' test éhezik, szomjú-hozik: a' léleknek eledel 's ital nem kell; a' testnek mindennap nyúgodalomra, pihenésre van szüksége, melly alatt dologtalanúl fekszik, alu-szik: a' lélek soha el nem fárad, az ő gondol-kodása még az alvás alatt is ébren van, innen vannak az álm-látások 'stb. Egy szóval: a' test tulajdonságai egészen ellenkeznek a' lélek' tulajdonságival, mint ellenkeznek az Isten' tu-

lajdonsági a' teremtett dolgok tulajdonságival; a' honnan szokták is mondani, hogy az ember kis világ, a' mennyiben teste úgy van lelkéhez, mint a' nagy látható világ Istenhez. Ha már a' test mindenben ellenkezik a' lélekkel: bizonyosan ellenkezik a' halálra nézve is, azaz, ha a' test meghal, a' lélek meg nem halhat. Így a' világ elmúlik, de ennek lelke, az Isten, örökké megmarad. Azért mondjuk, hogy a' lélek halhatatlan.

Más erősségek a' lélek halhatatlanságának bizonyítására.

Már csak ebből is átláthatjuk ugyan, hogy a' lélek halhatatlan; de van még egy igen nevezetes dolog, melly ezen tárgyra nézve különös figyelmet érdemel.

Útazók, kik a' földnek minden részeit bejárták, 's az embereknek minden nemeivel megismerkedtek, azt állítják, hogy csak egy nemzetet sem találtak, melly ne hitte volna e két dolgot: először, hogy van Isten, másodsor, hogy az ember' lelke halhatatlan. Ebből a' látszik, hogy péld. a' lélek' halhatatlanságáról szóló hit természetére tartozik az embernek; vagy hogy Isten ma-

ga úgy teremtette az embert, hogy ha őt senki nem tanítja is, még is óhajtja, remélje, sőt bizonyosan higye, hogy ő még a' test' halála után is élni fog. Ezt a' hitet, vágyakodást úgy lehet nézni az emberben, mint természeti ösztönt.

Úgyde Isten minden állatokba csak olyan természeti ösztönt adott, mellyet ki tudnak elégíteni. Így péld. a' költöző madarakban az a' természeti ösztön van, hogy ők megérezven a' tél' közelgetését, idegen, 's messze eső melegebb tartományokba költözzenek. Azért rendes időben nyughatatlanok lesznek, seregestől elrepülnek, 's a' természeti ösztön' vezérlése után csakugyan el is jutnak azokba a' melegebb tartományokba mellyekben mindent feltalálnak, mire szükségök van.

Ha ez így van az oktalan állatokra nézve: bizony nem lehet még csak gondolni is, hogy a' jó Isten egyedül csak az emberi szívbe adott volna olyan természeti ösztönt, olyan forró kívánságot, mellynek soha sem felel meg a' valóság. Vagy más szókkal: már az maga, hogy minden ember' szívében kiírhatatlanul megvan a' halhatatlanság' ohajtása, bizonyosokká teszen ben-

nünket a' felől, hogy lelkünk valósággal halhatatlan is. Kimagyarázhatatlan kívánság vonja mindenikönk' szívét az örök élet felé, mint a' földben lappangó erő minden iránytűket maga felé fordít. 'S valamint nevetséges dolog volna azt állítani, hogy az iránytűk mind csak történetből fordulnak a' földnek egy bizonyos tájéka felé: épen úgy oktalanság volna azt mondani, hogy a' halhatatlanság' olly erős közönséges ohajtásának tárgya csak valamely hitvány képzelődés.

„Nem üres, hizelgő képzemény,
 Mit tán zavart észszel alkotánk,
 Szivünkben él és szól a' remény:
 Jobb lét vár a' síron túl reánk.
 'S mit bennünk élő szózat tanít,
 Nem csalja meg lelkünk vágyait.“

Ide megyen ki az az erősség is, melyet igen helyesen szoktak felhozni a' lélek' halhatatlanságának megmutatására, hogy t. i. Isten maga adta azt a' tulajdonságot lelkünkbe, hogy a' jóságban, és ismeretben magát végetlenül igyekezzék tökéletesíteni. Úgyde míg e' testben élünk, korán sem erthetjük el egyikben is a' tökéletességet.

Szükség hát, hogy a' lélek a' test' halála után is megmaradjon, 's így a' czél felé, mellyet Isten maga szabott ki, vég nélkül közelíthessen.

Némellyek így is okoskodnak: Isten igaz, azaz, a' jó embereket megjutalmaztatja, a' rosszakat pedig megbünteti. Úgyde ezen a' világon nem látjuk, hogy így cselekednék Isten az emberekkel; — sőt inkább tapasztaljuk, hogy itt sok rossz ember boldog, és sok jó boldogtalan. Kell hát még a' halál után más életnek lenni, mellyben Isten szoros igazság szerint fizessen meg, mind a' jóknak, mind a' gonoszoknak.

De ezen okoskodás nem helyes. Mert tudjuk, hogy Isten minden embert ön lelkiismerete által jutalmaz 's büntet, és hogy ez a' jutalom 's büntetés soha az életben csak egy emberre nézve is nem csak el nem marad, de el sem késik. Ezzel az erősséggel hát csak az olyan emberek élnek, kik a' boldogságot nem a' lelkiismeret' csendességében, hanem külső jókban, péld. pénzben, vagy az emberek előtti kedves-ségben, nagy hivatalokban 'stb. tartják.

II. Lelkünk állapotja halál után.

A' test a' föld' pora közé elegyedik , 's porrá lesz , mellyből vétetett. De a' lélek isteni eredetű , isteni természetű : megtér tehát Istenhez , kitől jött , és a' kihez vágyakodik szüntelen már ebben az életben is.

Állani fog pedig boldogsága a' tiszta erkölcsi jóságban , és a' tudásra , ismeretre vonzó vágyakodásának kielégítésében. Már ebben az életben is abban állott a' lélek természete , hogy magát az erkölcsi jóságban , és ismeretekben mind inkább tökéletesítse. Ezt a' természetét megtartja a' lélek azután is , mikor a' testből kiszabadul , azzal a' különséggel , hogy akkor sokkal jobban tökéletesítheti magát , mint míg e' testben volt , melly miatt sokszor nem tehetette a' mit akart.

A' léleknek ezen állapotját legkönnyebben lehet képzelnünk , ha a' halált álomhoz hasonlítjuk. Míg testünk aluszik , 's csaknem érzéketlenül fesűszik : az alatt lelkünk szüntelen ébren van , munkálkodik ,

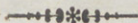
gondolkodik, 's munkálkodását kijelenti az álomlátások által. Így alszik a' halott is; csak testére nézve nyugszik az élet' nehéz fáradságai után, lelke pedig foglalatosságban van, érzi ön lételét, 's a' szerint a' mint a' testben jó vagy rossz dolgokban gyönyörködött, álmai is kellemesek, vagy irtóztatók lesznek. Itt mutatja ki magát különösen a' lelkiismeret hatása, akár a' kedves, akár a' kedvetlen érzések felébresztése által; — 's azért szokták mondani, hogy a' kinek Isten a' földön meg nem fizet, megfizet a' halál után.

Megnyugovás.

A' ki így ismeri a' halált, bizony nincs oka, hogy attól rettegjen, mint nem retteg a' nap' terhe alatt elfáradt munkás az éjjeli álomtól. Élünk tehát a' földön vidám és nyugodt szívvvel, — szenvedjünk mindent békével, 's ezzel az édes réménységgel, hogy eljön az idő, mellyben magunkat minden szenvedéseink után kipihenjük. De élünk egyszersmind jól és ártatlanul, mert a' lelkiismeret még a' halál után is éreztetni fogja velünk erejét. Végre

bizzuk magunkat életünkben és halálunkban
 jó mennyei atyánkra, 's higyük el, hogy ő, ki
 életünkben olly hiven viseli gondunkat, nem
 hagy el halálunkban sem.

TARTALOM

Bevezetés

Első fejezet

Tartalom

Tartalom

Tartalom

Második fejezet

Tartalom

Első fejezet

Tartalom

Tartalom

Tartalom

Tartalom

Tartalom

Tartalom

Tartalom

Tartalom

TARTALOM.

Bevezetés	- - - - -	lap. 3
-----------	-----------	--------

Első Rész.

Istenről.

Isten' léte	- - - - -	7
Isten' tökéletességei	- - - - -	8

Második Rész.

Kötelességeinkről.

ELSŐ SZAKASZ.

Isten iránti kötelességeink.

Isten nekünk atyánk	- - - - -	14
Háládatosság	- - - - -	16
Szeressed az Istent	- - - - -	—
Munkás szeretet	- - - - -	—
Isten' akaratja	- - - - -	—
Isteni tisztelet	- - - - -	—
Imádság	- - - - -	—

MÁSODIK SZAKASZ.

Embertársaink iránti kötelességeink.

A) Közönségesen minden emberek iránt.

Az emberek nekünk testvéreink	-	-	-	-	-
Szeressed felebarátodat	-	-	-	-	-
Munkás és okos szeretet	-	-	-	-	-
Mit cselekedjünk a' roszakkal	-	-	-	-	-

B) Különös, vagy társaságbeli kötelességeink.

Társaság	-	-	-	-	-	-	-
I. Háznép, vagy családi társaság	-	-	-	-	-	-	-
a) Szülők	-	-	-	-	-	-	-
b) Gyermekek	-	-	-	-	-	-	-
c) Cselédek	-	-	-	-	-	-	-
II. Vallásos társaság, vagy felekezet	-	-	-	-	-	-	-
III. Polgári társaság, haza	-	-	-	-	-	-	-

HARMADIK SZAKASZ.

Magunk iránti kötelességeink.

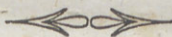
Szeressed magadat	-	-	-	-	-	-	-
Mérseklett és okos magunk' szeretete	-	-	-	-	-	-	-
1) Testünkre nézve	-	-	-	-	-	-	-
2) Lelkünkre nézve	-	-	-	-	-	-	-
a) Erkölcsileg	-	-	-	-	-	-	-
b) Értelmileg	-	-	-	-	-	-	-

Harmadik Rész.

Halálról,

és azt követő állapotunkról.

I. Halál	-	-	-	-	-	-	-
Vizsgálódások	-	-	-	-	-	-	-
Csak a' test hal meg, a' lélek halhatatlan							-
Más erősségek a' lélek halhatatlanságának bizonyítására	-	-	-	-	-	-	-
II. Lelkünk' állapotja a' halál után	-	-	-	-	-	-	-
Megnyugovás	-	-	-	-	-	-	-

DEDRECI EGYETEM KÖNYVTÁR
Lelt. 9138 / 1963

